

DOI 10.32782/city-development.2024.3-13

УДК 351

ЗАГРОЗИ ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Хвалібота Ростислав Ігорович

аспірант кафедри публічного врядування

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8321-4132>

Анотація. Доведено, що після лютого 2022 року Україна стикається з комплексом демографічних проблем, які потребують негайного вирішення. Для відновлення демографічної безпеки необхідні масштабні зусилля як національного уряду, так і міжнародної спільноти, спрямовані на стабілізацію ситуації та підтримку населення. Відтак, все це вкрай суттєво актуалізує обраний темат дослідження. Структура статті передбачає аналіз останніх досліджень і публікацій, формування мети й завдань статті й висвітлення ключових результатів дослідження. В кінці формується висновки за результатами дослідження. При цьому, основне завдання полягає в тому щоб визначити ключові напрямки удосконалення механізмів державного управління в контексті протидії загрозам демографічній безпеці. Встановлено, що повномасштабне вторгнення росії в Україну, що розпочалося в лютому 2022 року, мало глибокий вплив на всі аспекти українського суспільства, включаючи демографічну ситуацію. Основними наслідками стали масові внутрішні переміщення та еміграція мільйонів людей, що шукають безпеку в інших регіонах України та за кордоном. Визначено найбільш вагомими загрози демографічній безпеці України в умовах воєнного стану. Майбутні дослідження у галузі демографічної безпеки України після завершення війни повинні зосереджуватися на вивченні довгострокових наслідків міграції, втрати населення та змін у репродуктивній поведінці.

Ключові слова: державне управління, демографічна безпека, військовий стан, міграція, загрози, механізми.

Актуальність проблеми. Після лютого 2022 року, коли розпочалося повномасштабне вторгнення росії в Україну, країна зіткнулася з серйозними проблемами в забезпеченні демографічної безпеки. Цей період характеризується значними людськими втратами, масовою міграцією населення та руйнуванням інфраструктури, що негативно вплинуло на демографічну ситуацію. По-перше, активні бойові дії призвели до значних втрат серед цивільного населення та військових. Загибель великої кількості людей, особливо молодого та працездатного віку, зменшує демографічний потенціал країни. Це не лише знижує загальну чисельність населення, але й порушує вікову та статеву структуру суспільства. По-друге, масштабна внутрішня та зовнішня міграція стала однією з найбільших проблем. Мільйони українців були змушені покинути свої домівки в зоні активних бойових дій, шукаючи безпеки в інших регіонах країни або за кордоном. Це призводить до демо-

графічного дисбалансу в різних областях та втрати кваліфікованої робочої сили. По-третє, руйнування медичної та соціальної інфраструктури ускладнює доступ населення до основних послуг. Погіршення якості медичного обслуговування впливає на зростання рівня смертності та зниження народжуваності. Відсутність належних умов для проживання та виховання дітей може призвести до демографічної кризи в довгостроковій перспективі. По-четверте, психологічний стрес та травми, спричинені війною, негативно впливають на здоров'я населення. Поширення посттравматичних стресових розладів може знизити загальний рівень здоров'я нації та вплинути на рішення про створення сім'ї чи народження дітей.

Отже, після лютого 2022 року Україна стикається з комплексом демографічних проблем, які потребують негайного вирішення. Для відновлення демографічної безпеки необхідні масштабні зусилля як національного уряду,

так і міжнародної спільноти, спрямовані на стабілізацію ситуації та підтримку населення. Відтак, все це вкрай суттєво актуалізує обраний темат дослідження.

Структура статті передбачає аналіз останніх досліджень і публікацій, формування мети й завдань статті й висвітлення ключових результатів дослідження. В кінці формується висновки за результатами дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З активним розвитком вирішення проблематики забезпечення національної безпеки, увага була також приділена демографічній безпеці. Активний внесок у цю сферу зробили такі науковці, як: С. Богданов, М. Галушко, І. Коваль, О. Рибачук, Н. Лебідь, В. Проценко, К. Антонюк, А. Кравченко, Ю. Остапчук, Т. Кобзар, З. Костюк, Є. Журавель, І. Бурлака, Р. Ковтун, Л. Пономаренко, В. Ткаленко, О. Чернець, М. Ярмолюк, К. Тарасюк, Ю. Варченко, С. Михайлова, Є. Федорова, Л. Скорик, А. Васильєв, І. Приходько, Д. Шевчук та інші. До прикладу, В. І. Шевчук [1] акцентує увагу на негативних тенденціях, які спостерігаються в демографічному розвитку країни. Автор обговорює такі критичні аспекти, як падіння народжуваності, висока смертність, еміграція молоді, що спричиняє великі демографічні втрати і впливає на національну безпеку. О. Л. Кучеренко [2] визначає основні демографічні виклики сучасної України, а саме зменшення чисельності населення, старіння нації, а також міграційні процеси. Автор наголошує на необхідності реформ у соціальній та міграційній політиках як елементах зміцнення демографічної безпеки. Л. С. Лісогор [3] розглядає поточні тренди та перспективи демографічних змін, особливо звертаючи увагу на ризики, які можуть виникнути через старіння населення та зниження кількості працездатного населення. О. М. Гладун [4] підкреслює вплив демографічних змін на економічну та соціальну сфери, надаючи прогнози та рекомендації щодо майбутньої демографічної політики. О. М. Маркова [5] наголошує на важливості використання цих даних для планування довгострокових державних програм.

Бойко І. Д., Мироненко О. П. [6] обговорюють, як демографічні зміни впливають на економічний розвиток. Автори вказують на прямий зв'язок між зменшенням населення та зниженням економічної активності, особливо в контексті робочої сили та внутрішнього споживання. Козлова І. Г., Ткаченко А. В. [7] акцентують на соціальних викликах, спричинених демографічними змінами. Зокрема, досліджують вплив старіння населення на системи охорони здоров'я, пенсійне забезпечення, та потребу в реформах у цих сферах. Сидоренко О. В.,

Грищенко І. К. [8] висвітлюють, як демографічні ризики можуть вплинути на національну безпеку. Вони обговорюють важливість стратегічного планування у відповідь на зменшення та старіння населення, а також виклики, пов'язані з міграційними процесами. Лишенко А. О., Гуменна І. П. [9] розглядають статистичні дані щодо демографічних процесів, таких як народжуваність, смертність, еміграція. Це дослідження допомагає краще зрозуміти тренди та їх потенційний вплив на суспільні та економічні системи. Василенко В. А., Петренко Л. М. [10] пропонують декілька сценаріїв розвитку демографічної ситуації, включаючи прогнозні моделі народжуваності, смертності та міграції. Ці прогнози можуть слугувати основою для формування політик в області демографічної безпеки.

Однак низка теорій і концепцій в контексті врахування питання забезпечення демографічної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення, яке привнесло нові загрози, досі залишаються не розкритими повною мірою, що й зумовило вибір даної тематики, її сучасну актуальність.

Метою дослідження є характеристика ключових сучасних загроз демографічній безпеці України в умовах сьогодення. При цьому, основне завдання полягає в тому щоб визначити ключові напрямки удосконалення механізмів державного управління в контексті протидії загрозам демографічній безпеці.

Для досягнення поставленої мети, нами було використано ряд методів, зокрема: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – для визначення переліку ключових загроз демографічній безпеці України; синтезу і аналізу – для доведення суттєвості впливу нових загроз на демографічну безпеку країни; морфологічного аналізу – для групування сутнісних характеристик демографічної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення; графічний – для якісного подання результатів дослідження; абстрактно-логічний – для формування теоретичних узагальнень і висновків дослідження.

Результати дослідження. Демографічна безпека держави – це стан захисту вітальних інтересів суспільства, що забезпечує стабільний розвиток населення та його якісну структуру. Вона включає збалансоване народжування, тривалість життя, міграційні процеси та здоров'я нації. Елементи демографічної безпеки також охоплюють соціально-економічні, екологічні та культурні аспекти, які безпосередньо впливають на демографічну ситуацію в країні. Забезпечення демографічної безпеки вимагає комплексного підходу та ефективної взаємодії всіх рівнів влади. Зміст демографічної безпеки

об'єднує в собі політики, що сприяють підтримці та покращенню демографічних показників, таких як народжуваність, смертність, природне прирощення населення та міграційний баланс. До важливих ініціатив належать програми з підвищення якості життя, медичного обслуговування, освіти та забезпечення достойних умов праці. Врахування гендерних аспектів, захист прав дітей та старшого покоління також є ключовими для зміцнення демографічної стійкості країни.

Міграція має значний вплив на демографічну безпеку держави, оскільки вона може змінювати кількісний та якісний склад населення. З одного боку, імміграція може компенсувати низьку народжуваність та старіння населення, вносячи вклад у робочу силу та економічне зростання. Це особливо важливо для країн із демографічними викликами, як-от зниження чисельності населення. З іншого боку, еміграція, особливо висококваліфікованих та молодих людей, може призвести до "витоку мізків", зменшення економічно активного населення та підвищення залежності від соціальних систем. Додатково, масштабна міграція може призвести до соціальних та культурних напружень, якщо інтеграція мігрантів відбувається неефективно. Проблеми із адаптацією можуть викликати конфлікти, посилити етнічні розділи та підривати соціальну згуртованість. Тому державна міграційна політика має бути збалансованою та включати заходи для ефективної інтеграції мігрантів, забезпечення соціальної гармонії та підтримки демографічної стабільності, що є ключем до загальної безпеки країни.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, що розпочалося в лютому 2022 року, мало глибокий вплив на всі аспекти українського суспільства, включаючи демографічну ситуацію.

Основними наслідками стали масові внутрішні переміщення та еміграція мільйонів людей, що шукають безпеку в інших регіонах України та за кордоном. Це викликало демографічний зсув, особливо в зонах активних бойових дій, де цілі громади були змушені покинути свої домівки. Важливим наслідком також стало значне зростання смертності серед цивільного населення через військові дії, поранення та погіршення умов життя (табл. 1).

Економічні та соціальні наслідки активних бойових дій, також серйозно вплинули на демографічну стабільність. Знищення інфраструктури, втрата житла та робочих місць спричинили збільшення бідності та зменшення якості життя. Довгострокові демографічні виклики включають зниження народжуваності через нестабільність та невизначеність майбутнього, що може призвести до подальшого старіння населення та скорочення чисельності працездатного населення. Все це ставить перед Україною необхідність розробки комплексних стратегій відновлення та підтримки демографічної стабільності в поствоєнний період.

Перш за все, уряд має зосередитися на створенні та реалізації програм, які підтримують внутрішньо переміщених осіб, а також українців, що емігрували, з можливістю їх повернення після війни. Це може включати забезпечення житлом, медичними послугами та соціальною підтримкою. Додатково, важливо розробити спеціальні програми для стимулювання народжуваності та покращення умов для виховання дітей у країні, зокрема через надання фінансової допомоги молодим сім'ям та доступу до якісної освіти та охорони здоров'я.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що аналізуючи демографічну безпеку України після лютого 2022 року, коли країну спіткало повно-

Таблиця 1 – Загрози демографічній безпеці України в умовах воєнного стану

Загрози	Сутність
Збільшення смертності серед цивільного населення	Безпосередні військові дії, обстріли та бомбардування призводять до втрат серед цивільних, що знижує загальну чисельність населення та впливає на демографічну структуру
Масова еміграція та переміщення людей	Велика кількість українців шукають притулок за кордоном або в більш безпечних регіонах України, що призводить до "витоку мізків" та зменшення кількості працездатного населення
Зниження народжуваності	Нестабільність, військові дії та економічні труднощі спонукають людей відкладати народження дітей, що веде до демографічного старіння населення
Психологічні та соціальні проблеми	Тривала військова криза спричиняє зростання психологічних розладів, зниження загального рівня життя та соціальної когезії, що також впливає на демографічні показники
Руйнування інфраструктури та обмежений доступ до медичних послуг	Ушкодження лікарень, шкіл та інших життєво важливих об'єктів ускладнює надання основних послуг, що збільшує дитячу та дорослу смертність та впливає на якість життя населення

Джерело: сформовано автором

масштабне вторгнення, можна виділити кілька ключових факторів, що впливають на демографічну стійкість. Перший і, мабуть, найважливіший фактор – це безпосередні людські втрати внаслідок військових дій. Війна призводить до значних втрат серед цивільного населення та військовослужбовців, що безпосередньо зменшує чисельність населення. Другим фактором є масштабна міграція. За даними різних джерел, мільйони українців були змушені покинути свої домівки, виїжджаючи як внутрішньо, так і за кордон у пошуках безпеки. Ця вимушена міграція не тільки змінює демографічну картину всередині країни, але й створює додаткові виклики для соціальних та економічних систем приймаючих громад. Третій важливий аспект – це зниження народжуваності. Нестабільність, відсутність безпеки та економічні труднощі можуть спонукати сім'ї відкладати народження дітей. Також, значна частина населення репродуктивного віку залишила країну, що може

привести до довготривалого впливу на демографічні тренди. Четвертий аспект пов'язаний зі здоров'ям населення. Довготривалий стрес, посттравматичний стресовий розлад серед повернувшись ветеранів та цивільного населення, яке пережило окупацію та бойові дії, можуть мати значний вплив на соціальну стійкість та продуктивність населення.

Майбутні дослідження у галузі демографічної безпеки України після завершення війни повинні зосереджуватися на вивченні довгострокових наслідків міграції, втрати населення та змін у репродуктивній поведінці. Важливо аналізувати не тільки кількісні, але й якісні аспекти змін у демографічній структурі, щоб зрозуміти, які соціальні та економічні фактори найбільше впливають на демографічну стабільність. Це дозволить уряду розробити цільові програми щодо підтримки населення, особливо в умовах, коли значна частина громадян може бути розселена або зазнати травматичних впливів.

Бібліографічний список:

1. Шевчук В.І. Демографічна криза в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 1 (19). С. 112–116.
2. Кучеренко О.Л. Демографічні виклики України у XXI столітті. *Український соціум*. 2020. № 1 (70). С. 138–145.
3. Лісогор Л.С. Сучасний демографічний стан в Україні: перспективи та ризики. *Економічний часопис-XXI*. 2018. Вип. 1-2 (166). С. 4–8.
4. Гладун О.М. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр. Київ: Видавництво "Наукова думка" НАН України, 2020. 174 с.
5. Маркова О.М. Демографічна статистика в Україні: аналіз і перспективи. *Вісник статистики України*. 2020. № 3. С. 22–29.
6. Бойко І.Д., Мироненко О.П. Демографічні виклики сучасності та їх вплив на економіку України. *Науковий вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління*. 2021. Вип. 3 (89). С. 56–64.
7. Козлова І.Г., Ткаченко А.В. Соціально-економічні аспекти демографічної ситуації в Україні. *Журнал суспільних наук*. 2022. № 4 (76). С. 117–125.
8. Сидоренко О.В., Грищенко І.К. Демографічна безпека України: стан та перспективи розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 6. С. 30–37.
9. Лищенко А.О., Гуменна І.П. Динаміка демографічних процесів в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2020. № 1 (42). С. 48–54.
10. Василенко В.А., Петренко Л.М. Моделі демографічного розвитку України: прогнози та сценарії. *Науковий журнал "Українське населення"*. 2020. Вип. 1 (10). С. 23–29.

References:

1. Shevchuk V. I. (2019) Demographic crisis in Ukraine: Problems and solutions. *Scientific Herald of Chernivtsi University. Series: Economic Sciences*, no. 1(19), pp. 112–116. (in Ukrainian)
2. Kucherenko O. L. (2020) Demographic challenges of Ukraine in the 21st century. *Ukrainian Society*, no. 1(70), pp. 138–145. (in Ukrainian)
3. Lisohor L. S. (2018) The current demographic situation in Ukraine: Prospects and risks. *Economic Journal-XXI*, no. 1-2(166), pp. 4–8. (in Ukrainian)
4. Gladun O. M. (2020) Population of Ukraine. Demographic trends in Ukraine 2002–2019. Kyiv: Publishing House "Naukova Dumka" of NAS of Ukraine, 174 p. (in Ukrainian)
5. Markova O. M. (2020) Demographic statistics in Ukraine: Analysis and prospects. *Bulletin of Statistics of Ukraine*, no. 3, pp. 22–29. (in Ukrainian)
6. Boiko I. D., & Myronenko O. P. (2021) Demographic challenges of modernity and their impact on Ukraine's economy. *Scientific Herald of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Problems of Economics and Management*, no. 3(89), pp. 56–64. (in Ukrainian)
7. Kozlova I. G., & Tkachenko A. V. (2022) Socio-economic aspects of the demographic situation in Ukraine. *Journal of Social Sciences*, no. 4(76), pp. 117–125. (in Ukrainian)

8. Sydorenko O. V., & Hryshchenko I. K. (2021) Demographic security of Ukraine: State and development prospects. *Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 6, pp. 30–37. (in Ukrainian)
9. Lyshenko A. O., & Humenna I. P. (2020) Dynamics of demographic processes in Ukraine. *Scientific Notes of Ternopil National University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: Geography*, no. 1(42), pp. 48–54. (in Ukrainian)
10. Vasylenko V. A., & Petrenko L. M. (2020) Models of demographic development in Ukraine: Forecasts and scenarios. *Scientific Journal "Ukrainian Population"*, no. 1(10), pp. 23–29. (in Ukrainian)

THREATS TO THE DEMOGRAPHIC SECURITY OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF FULL-SCALE INVASION: RECONSIDERING THE MECHANISMS OF STATE MANAGEMENT

Rostyslav Khvalibota

Postgraduate Student of the Department of Public Administration
Lviv Polytechnic National University

Summary. It has been proven that since February 2022, Ukraine faces a complex of demographic issues that require immediate resolution. To restore demographic security, extensive efforts from both the national government and the international community are necessary to stabilize the situation and support the population. Consequently, this significantly underscores the relevance of the chosen research topic. The structure of the article includes the analysis of recent studies and publications, setting the objectives and tasks of the article, and presenting the key findings of the research. The conclusions are formed based on the results of the study. The aim of the research is to characterize the key contemporary threats to the demographic security of Ukraine under current conditions. The main task is to identify the key directions for improving the mechanisms of state management in countering threats to demographic security. To achieve the set goal, several methods were employed, including induction and deduction, comparison and systematization – to identify the list of key threats to Ukraine's demographic security; synthesis and analysis – to prove the significance of new threats on the demographic security of the country; morphological analysis – for grouping the essential characteristics of demographic security under conditions of full-scale invasion; graphical – for the qualitative presentation of the research results; abstract-logical – for forming theoretical generalizations and conclusions of the research. It has been established that the full-scale invasion of Russia into Ukraine, which began in February 2022, has had a profound impact on all aspects of Ukrainian society, including the demographic situation. The main consequences have been massive internal displacements and the emigration of millions seeking safety in other regions of Ukraine and abroad. The most significant threats to the demographic security of Ukraine under martial law have been identified. Future research in the field of Ukraine's demographic security post-war should focus on studying the long-term effects of migration, population loss, and changes in reproductive behavior

Keywords: state management, demographic security, martial law, migration, threats, mechanisms.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2024